

“Выдавецкая справа ў тэрмінах” (аўтар У. К. Касько) паказаў, што найбольш прадуктыўнымі і рэгулярнымі з’яўляюцца суфіксы **-к-, -нн-** (**-енн-**), **нулявы** суфікс, **-ацыj-** (**-яцыj-**), **-ар, -атар, -нік**. Суфіксы **-льнік, -чык, -шчык, -ак, -іст, -аж, -ур-, -j-, -ыш** прадстаўлены 1-3 прыкладамі. Некаторыя суфіксы здольныя выражаць розныя катэгарыяльныя значэнні, у выніку чаго развіваецца мнагазначнасць тэрмінаў.

ЛІТАРАТУРА

1. Шанский, Н.М., Тихонов, А.Н. Современный русский язык. В 3 ч. Ч. 2. Словообразование. Морфология / Н. М. Шанский, А. Н. Тихонов. – М.: Просвещение, 1987.
2. Чернышова, Л. А. Отраслевая терминология в свете антропоцентрической парадигмы / Л. А. Чернышова. – М.: Изд-во МГОУ, 2010.
3. Гринев, С.В. Введение в терминоведение: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / С. В. Гринев. – М.: Московский лицей, 1993.
4. Касько, У.К. Выдавецкая справа ў тэрмінах / У. К. Касько. – Мінск: Вышэйшая школа, 2019.
5. Даниленко, В.П. Русская терминология: опыт лингвистического описания / В. П. Даниленко. – М.: Наука, 1977.

УДК 811’161.3’373.45:655.4

Т.П. Гуліцкая, ст. выкл.
(БДТУ, г. Мінск)

ЗАПАЗЫЧАННІ Ў СІСТЭМЕ ВЫДАВЕЦКІХ ТЭРМІНАЎ

Пад запазычаннем разумеюць элемент чужой мовы (слова, марфема, сінтаксічная канструкцыя і да т. п.), перанесены з адной мовы ў іншую ў выніку моўных кантактаў, а таксама сам працэс пераходу элементаў адной мовы ў іншую.

На працягу многіх дзесяцігоддзяў запазычанні выступаюць ў якасці асноўнага спосабу фарміравання галіновых тэрмінасістэм і асноўнай крыніцай іх папаўнення [3, с. 16]. Як вядома, працэс запазычання тэрмінаў не адрозніваецца ад аналагічнага ў літаратурнай мове, але выяўляе шэраг асаблівасцей: абмен навукова-тэхнічнай інфармацыяй ажыццяўляецца з дапамогай публікацый, таму адбываецца пісьмовае пранікненне запазычанняў; свядомае ўздзеянне на працэсы запазычання, што звязана з магчымасцю планамернага фарміравання тэрмінасістэм [2].

Тэрміналагічнае запазычанне традыцыйна разглядаецца як эфектыўны інструмент намінацыі новых паняццяў або сродак дыферэнцыяцыі ці дэталізацыі ўжо існуючых. Акрамя таго, запазычаныя адзінкі выкарыстоўваюцца як альтэрнатыва шматслоўным тэрмінам, якія ствараюцца на аснове сродкаў роднай мовы. Запазычанні дазваляюць вырашыць праблему аманіміі ўнутры тэрміналагічнай сістэмы. З’яўляючыся нейтральным знакам, запазычаны элемент не мае дадатковага сэнсу, экспрэсіі, ён монасемантычны. Такі тэрмін зразумелы носбітам розных моў, ён дакладны і кароткі, яго семантычная аснова дазваляе фарміраваць тэрміналагічную парадыгму [2]. Важнай уласцівасцю іншамовных запазычанняў з’яўляецца іх ізаляванасць ад іншых адзінак мовы, што выключае магчымасць інтэрферэнцыі значэння агульнаўжывальнага слова на значэнне тэрміна, якая можа адбывацца пры семантычным запазычанні ўнутры мовы.

У сістэме выдавецкіх тэрмінаў, як і у любой іншай тэрміна-сістэме, вызначаюць арыгінальнае і кампазітнае запазычванне [1].

Арыгінальным запазычаннем прынята лічыць адналексемныя тэрміны, уведзеныя ў мову без істотных структурных змен, пры гэтым могуць адзначацца нязначныя фанетычныя змяненні, абумоўленыя спецыфікай гукавых сістэм розных моў: *АНТАЛОГІЯ* (ад грэч. *anthologia* – букет кветак, кветнік). *АБЗАЦ* (ад ням. *Absatz* – уступ).

Адзінкі, якія атрымалі нулявую флексію у працэсе запазычвання і адаптацыі да нацыянальнай мовы, таксама ўваходзяць у гэтую групу: *АНАНІМ* (ад грэч. *anonymos* – безыменны). *ГАНАРАР* (ад лац. *honorarium* – узнагароджанне за паслугі).

Кампазітным з’яўляецца запазычванне, пры якім у мову ўводзяцца тэрмінаадзінкі-кампазіты, утвораныя пры дапамозе розных марфем: *БІБЛІЯГРАФІЯ* (ад грэч. *biblion* – кніга і *graphō* – пішу). *ПРЭПРЫНТ* (англ. *preprint* ад *pre* – так, перад і *print* – адбітак, друк).

Генеалагічны аналіз запазычаных выдавецкіх тэрмінаў, быў зроблены па падставе “Слоўніка выдавецкіх тэрмінаў” У.К. Касько [4], часткова на аснове “Слоўніка выдавецкіх і паліграфічных тэрмінаў: ангельска-беларускі, беларуска-ангельскі” К. Санько [5] і “Слоўніка новых запазычаных слоў беларускай мовы” В.І. Уласевіч і Н.М. Даўгулевіч [6].

Большая частка запазычанай лексікі ў тэрміналогіях розных моў прадстаўлена інтэрнацыянальнай лексікай, створанай на базе грэка-лацінскай марфемікі. Гэты працэс мы назіраем і ў выдавецкіх тэрмінах: *АНАГРАМА* (ад грэч. *ana* – пера- і *gramma* – літара). *АТРЫБУЦЫЯ* (ад лац. *attributio* – прыпісванне). *ІЛЮСТРАЦЫЯ* (ад лац. *illustratio* – выява, жывое апісанне). *КАРЭКТАР* (ад лац. *corrector*

– *папраўшчык*). *КАРЭКТУРА* (ад лац. *correctura* – выпраўленне). *КУРСІЎ* (ад лац. *cursivus* – бягучы). *ЛІНІЯТУРА* (ад лац. *linea* – лінія). *ФАКСІМІЛЕ* (ад лац. *fac simile* – рабі падобнае). *ФАЛІЯНТ* (ад лац. *folium* – ліст).

Значную частку выдавецкай тэрміналогіі складаюць тэрмінаадзінкі, запазычаныя з французскай мовы:

МАКЕТ (ад фр. *maquette* – накід, мадэль). *МІНЬЁН* (ад франц. *minion* – мілы, цудоўны) – шрыфт, кегель якога раўняецца 7 пунктам (2,63 мм). *ПЕРЛ* (ад фр. *perle* – жамчужына) – шрыфт, кегель якога роўны 5 пунктам (1,88 мм).

Неабходна адзначыць наяўнасць запазычанняў тэрмінаадзінак з нямецкай мовы:

МІТАЛЬ (ад ням. *mittelgross* – сярэдняга памеру) – шрыфт, кегель якога раўняецца 14 пунктам (5,26 мм). *КЕГЕЛЬ* (ад ням. *Kegel*) – адлегласць паміж пярэдняй і задняй сценкамі літары. *КІКЕР* (ад ням. *Kicker*) – кароткі радок над загалоўкам, набраны дробным шрыфтам.

У апошнія гады назіраецца рост запазычанняў з англійскай мовы, што тлумачыцца тэхналізацыяй выдавецкай справы і сведчыць пра высокі узровень інтэграцыйных працэсаў у гэтай галіне. Часцей за ўсё запазычаныя тэрміны ўяўляюць сабой транскрыпцыю або транслітарацыю англійскіх слоў: *МАРГІНАЛІІ* (англ. *marginalia*) – заўвагі на палях выдання або рукапісу. *ПРЭПРЫНТ* (англ. *preprint ad pre* – так, перад і *print* – адбітак, друк). *КІПСЕК* (англ. *keepsake* – падарунак на памяць)

Вылучаюць таксама тэрміны, якія спалучаюць у сабе абрэвіяцыю, пры гэтым апошняя можа быць неадаптаванай: *ASCII-файл*, ідэнтыфікацыйны код *ISBN* – ад англ. *International Standart Book Number* – Міжнародная стандартная нумарацыя кніг. Сярод падобнага роду спалучэнняў можна сустрэць і тэрміны, якія складаюцца з абрэвіяцыі, праходзяць асіміляцыю і становяцца агульнапрызнанымі пры поўнай транслітэрацыі. Такім прыкладам можа быць тэрмін *ПАБЛІК РЫЛЕЙШНЗ* (ад англ. *public relations* – сувязі з грамадскасцю) ці звыклая яго вырыяцыя ў напісанні *PR*, транслітэрацыйны варыянт *піяр*- і вытворныя ад яго словы: *піяр-менеджар* – *PR-менеджар*, *піяр-тэхнолаг* – *PR-тэхнолаг*, *піяр-тэхналогія* – *PR-тэхналогія*, а таксама вытворны ад яго дзеяслоў *піярыць*.

З’яўляючыся дынамічнай сістэмай, тэрміналогія, як і мова, даволі хутка рэагуе на грамадскія і навуковыя змены. Іншамоўныя запазычанні займаюць важнае месца, з’яўляючыся найбольш прадуктыўным спосабам пашырэння тэрмінасістэмы выдавецкай справы.

ЛІТАРАТУРА

1. Дзядко Дз. В. Да пытання пра ўласналексічны спосаб тэрмінаўтварэння (на матэрыяле беларускай матэматычнай тэрміналогіі) / Дз. В. Дзядко // Язык и межкультурные коммуникации: сборник научных статей. – Мн. : БГПУ, 2007. – С. 105.
2. Гринев-Гриневич, С. В. Терминоведение / С. В. Гринев-Гриневич. – Москва : Изд. центр «Академия», 2008. – 304 с.
3. Казкенова, А. К. Онтология заимствованного слова : монография / А.К. Казкенова. – М. : ФЛИНТА : Наука, 2013. – 248 с.
4. Касько, У. К. Слоўнік выдавецкіх тэрмінаў / У. К. Касько. – Мінск : БДУ, 2012. – 130 с.
5. Слоўнік выдавецкіх і паліграфічных тэрмінаў: анг.-бел., бел.-анг. / Уклад. К. Санько. – Мн.: Тэхналогія, 2003. – 93 с.
6. Уласевіч, В. І. Слоўнік новых запазычаных слоў беларускай мовы / В.І. Уласевіч, Н. М. Даўгулевіч. – Мінск : Беларусь, 2023. – 175 с.

УДК 821.161.3-26

В.А. Мандзік, ст. навук. супр., канд. філал. навук
(ЦДБКМіЛ НАН Беларусі, г. Мінск)

КАНСАНАНТНАЯ ДЫСТРЫБУЦЫЯ МЯККАГА ФРЫКАТЫЎНАГА [ɣ'] У БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРНАЙ МОВЕ

Сярод актуальных тэарэтычных і прыкладных праблем сучаснага беларускага мовазнаўства асаблівае месца належыць даследаванню фанетычнай сістэмы ў цеснай узаемазвязанасці з працэсам маўлення і размеркавання фанем у маўленні. Устанаўленне як мага больш падрабязнага рэестра дыстрыбуцыйных кантэкстаў, характэрных для кожнага асобнага гука, – аснова для складання фаналагічнага корпуса беларускай мовы, разнастайных прыкладных праграм навучання беларускай мове, удасканалення сістэм аналізу і сінтэзу беларускага маўлення.

Менавіта ў рэчышчы гэтых запатрабаваных задач знаходзіцца праца па стварэнні корпуса беларускай кансанантнай дыстрыбуцыі, якая прадугледжвае выяўленне спалучальных уласцівасцей і абмежаванняў асобных груп зычных, а таксама складанне базы магчымых кансанантных сегментаў.

У адносінах да фанетычнай сістэмы кансанантная дыстрыбуцыя вызначае спецыфіку размеркавання зычных гукаў адносна адзін аднаго, дазволенае законамі пэўнай мовы. Прынцыпы вывучэння кансанантнай дыстрыбуцыі заключаюцца ў тым, што за адзінку даследавання бярэцца фанетычнае слова, улічваюцца тры пазіцыі ўнутры